

Van: Joost Kircz

Aan: Max van Weezel en zijn vrienden

Project: When we were young and so much younger than today

Versie: finale 31-10-90

VOORWAARDS EN NIETS VERGETEN

Voor Menzo

Mijn inbreng in deze bundel opstellen is een weerslag van optimisme. Als trotskist behoor ik tot die stroming communisten, die zich vanaf de eerste roerselen van bureaucratische degeneratie van de Sovjet Unie tot actief tegenstandster van het stalinisme heeft ontwikkeld. Op dit moment zijn het naast rechts vooral gedesillusioneerde ex-leden van de "officiële" communistische partijen die luidruchtig de trom roeren en het socialisme dood verklaren. Zij verheffen Marx tot valse profeet en doen alsof zij een diepere waarheid ontdekt hebben in de reeds lang bekende misdaden van het stalinisme. Wederom worden die marxisten die "gewoon" bij hun democratisch verstand bleven voor idioot verklaard. Mijn ontwikkeling en die van mijn politieke kameraden kent zonder meer ook overspannen verwachtingen, hoop en teleurstellingen. We hebben echter nooit een god gekend en hoeven er dus nu geen af te zweren. Geen zelfkastijding dus in deze bijdrage. Wel een poging om een tijdsbeeld te geven waarin hoop en zorg, teleurstelling en voortgang hun plaats kennen.

JEUGD

In 1948, als eerste zoon geboren na de oorlog, speelde "de oorlog" een bepalende rol. Niet in de zin van een constante confrontatie of juist een veelbetekenend zwijgen; de oorlog was in mijn opvoeding gewoon een van de ingrediënten zoals meel in een pannekoek. Mijn moeder had (samen met mijn neef) als enige van een zeer grote familie de vernietiging overleefd. Met valse persoonsbewijzen had zij gezworven, huishoudelijk werk gedaan, onderduikers geholpen, mogelijk wat koerierswerk gedaan, veel geleden en was zij blijven leven. Zij sprak er niet veel over, zij sprak meer over vóór de oorlog, maar hij bestond en doortrok haar leven. Zij voedde mij en mijn zusje liberaal-democratisch op en vooral met een groot gevoel voor rechtvaardigheid en liefde voor kunst en ambacht. Na nog wat maatschappelijke en fysieke opdoenders, moest zij haar werk als edelsmid staken en was te lang te ziek. De aftakeling overvleugelde haar taaie levenslust en vrolijkheid (ofwel de oorlog die Hitler won). Al jong waren wij op ons zelf aangewezen. Toen ik, bijna 18, in 1966, na mijn schooljaren in Laren te hebben doorgebracht, weer naar Amsterdam trok om scheikunde te studeren, was ik volstrekt zelfstandig. Het antifascisme en de roep naar rechtvaardigheid werden pas later gecomplementeerd met het bewustzijn dat mijn oma aan vaderskant na de Eerste Wereldoorlog in Hongarije haar rol had gespeeld in de radenrepubliek. Zij heeft mijn politieke ontwikkeling nog wel kunnen volgen. Op mijn antwoorden op haar vragen wat ik las, kwam haar onverbidde vraag: "waarom?". Ons leeftijdsverschil van meer dan zestig jaar heeft helaas een verdergaande politieke en intellectuele samenwerking met deze uitzonderlijke historica verhinderd.

OP PAD

Het is niet zo dat er eind jaren zestig meer in de wereld gebeurde dan in een willekeurig ander tijdsraam, er werd alleen meer -veel meer- actief aandacht aan besteed. Het was ondenkbaar dat een belangrijke gebeurtenis niet onmiddellijk beantwoord werd met een actie, een demonstratie en/of een comité. Het naoorlogse culturele en politieke klimaat in Nederland onderging een metamorfose. De discrepantie tussen de ambities van een nieuwe generatie en de verstikkende versukkeling van de Nederlandse politiek, gecombineerd met de uitstraling van het elan van de onafhankelijkheidsstrijd in de "derde" wereld werkten elektrificerend. De hoop van de Cubaanse revolutie, die een Amerikaans bordeel probeerde om te vormen tot een nieuwe maatschappij, Che Guevara's revolutionair humanisme zoals in zijn "De mens en het socialisme in Cuba" sloten aan bij ons verlangen naar een betere maatschappij. In januari 1966 vond de grote Tricontinental conferentie in Havana plaats. Hier waren voor het eerst sinds decennia kunstenaars, intellectuelen en politici bij elkaar die gezamenlijk een oproep voor socialistische creativiteit de wereld instuurden. De stroom solidariteitsakties die min of meer begonnen was met de steun aan de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd eind jaren vijftig,

nam massale vormen aan, zoals tegen de militaire coup en de moord op een half miljoen mensen in Indonesië in 1965, de door de NAVO gesteunde fascistische putsch van april '67 in Griekenland, de oorlog in Vietnam, de oorlog van '67 in het Midden Oosten (en vóór de verdediging van de rechten van de Palestijnen), de oorlog tussen Nigeria en Biafra, de Russische inval in Tsjechoslowakije op 21 augustus 1968. De strijd tegen de apartheid, de steun aan de bevrijdingsbewegingen in Angola en Mozambique: het was allemaal even belangrijk en reden tot actie. Gelijk op met deze solidariteitsacties ontwikkelde zich de massale democratiseringsgolf in het onderwijs. De hele maatschappelijke bovenbouw trilde op haar grondvesten. De aktiegroep Toota zette het toneelbestel op stelten, terwijl de Notenkraak actie voerden tegen de autoritaire organisaties in de wereld van de "klassieke" muziek.

Politeia

In 1966 bestond er in de studentenbeweging een duidelijke organisatorische breuk tussen politiek en belangenbehartiging. Zo was studentenbelangenbehartiging verankerd in de zogenaamde grondraden, zoals de Amsterdamse ASVA waar iedere student lid van was. Deze grondraden functioneerden als kleine parlementjes die landelijk verbonden waren in de Nederlandse Studenten Raad (NSR). Als "partij" binnen dit bestel vormde de Studenten Vakbeweging (SVB) de progressieve spil. Daarnaast bestonden er politieke socialistische organisaties zoals het aan de CPN gelieerde Perikles en de Democratisch Socialistische Studenten Vereniging Politeia (ooit de studentenorganisatie van SDAP/PvdA). Politeia zag zichzelf als socialistische voorhoede, naast de SVB. De eindeloze discussies hierover waren serieus, maar gingen uit van een klassiek beeld van een politieke studentenorganisatie. Zij misten de aansluiting bij de anti-autoritaire beweging die deze tijd kenmerkt. Eind 1966 bezocht ik mijn eerste Politeia discussieavond, waar de zaal Nieuw Linkser Han Lammers aanviel over het punt van deelname in kapitalistische besturen zoals de regering en het college van B en W. Ik vond het prachtig en werd onmiddellijk actief lid. In 1967 was ik al scholingssecretaris in Amsterdam, waar ik voor het eerst met het voor mij toen nog onbekende fenomeen van politieke verdachtmakingen te maken kreeg. Zonder veel benul van zaken was ik voor mijn medebestuurders (waaronder een brave PvdA-er en een maoïst) te ver gegaan in mijn enthousiasme om scholingsavonden te organiseren waar heel (ultra) links haar standpunt kon uitleggen. De avonden voldeden in ieder geval aan een sterke persoonlijke behoefte. Het verwijt van trotskisme kwam al voor ik goed en wel wist wat dit inhield. Mijn beschermer in het hoofdbestuur, Erik Meijer, regelde toen als alternatief voor een "loopbaan" in Amsterdam opname in de redactie van het landelijk blad (met veel gevoel voor fantasie ook *Politeia* geheten) op voorwaarde dat mijn tirades tegen de laksheid van het Amsterdams bestuur daarin niet zouden verschijnen. Er was veel werk, want na een mislukte poging samen te gaan met het blad *Voorwaarts* van de Socialistische Jeugd (SJ) (het congresbesluit om samen te gaan sloot ook in dat er overleg zou zijn om "tot een minder bizarre lay-out van het blad te komen"), stond *Politeia* net weer op eigen benen.

Al eerder had ik samen met (oud-Provo) Hans Metz een brochure geredigeerd over Indonesië (mijn grootmoeder had ik het vertaalwerk laten doen) die drie drukken zou beleven. Mijn toekomst in inkt en papier lag vast. Terzijde zei vermeld dat mijn eerste plak-actie ook Indonesië solidariteit betrof, terwijl mijn eerste demonstratie die voor "Lages in de Cel" was, naar aanleiding van de vrijlating van deze oorlogsmisdadiger door PvdA minister van justitie Ivo Samkalden.

De SJ (sinds '67 gefedereerd met Politeia), was met haar paar honderd leden, in tegenstelling tot Politeia wel duidelijk de uitdrukking van de anti-autoritaire jongeren radicalisatie. Zij organiseerde vooral arbeidersjeugd en scholieren en vervulde met haar kantoor en bar aan de Haarlemmer Houttuinen een belangrijke sociale functie (ook voor weglopers). Dit kwam ook tot uiting in de organisatie van zeil- en pinksterkampen. Opmerkelijk is voor de SJ dat zij in haar "socialistische cultuur" enkele AJC-achtige trekken vertoonde. Het aardigste was nog wel de standaard begroeting "Rood Front" die ook als afsluiting van iedere brief of convocatie werd gebruikt. Hoewel er studenten lid waren, was er een duidelijke anti-studenten stemming. Een zeker arbeiderisme was de SJ niet vreemd, maar toch deed zij in 1968 mee in een actie op het Barlaeusgymnasium tegen een voorgenomen verhuizing uit de binnenstad. De SJ was die jaren zonder meer de radicaalste en vooral de alertste groep.

Zo was het de SJ die de middag na de inval in Tsjechoslowakije al een picketlijn had onder de leuzen "Steun de Tsjechoslowaakse Kommunisten", "Russen ga vechten in Vietnam" en

"Kommunisme Ja, Stalinisme Nee". Diezelfde avond al was er een grote demonstratie samen met Politeia, SVB, ASVA, SRVU (de grondraad van de Vrije Universiteit), NSR alsmede de Vierde Internationale en de PSP.

Voor de SJ was de strijd voor socialisme duidelijk verbonden met de strijd tegen de stalinistische terreur. De sociaal-democratische of revolutionair-socialistische achtergrond van de meeste leden was hier niet vreemd aan. Zo werd er een protest naar de Komsomol gestuurd over de processen tegen Daniel en Sinjowski. De akties strekten zich uit tot passagierende Amerikaanse soldaten om ze tot desertie naar Zweden (geen NAVO-land !) te bewegen. Binnen de Vietnam-beweging bestond een aparte en succesvolle organisatie om deze soldaten per auto weg te brengen.

De federatie Politeia-SJ zag zich als jongerenorganisatie voor de "op te richten" revolutionair socialistische partij en zag de mogelijkheid van een hergroepering van de bestaande links socialistische groepen als beginpunt. Er wordt gestreefd naar "een arbeiders-eenheidsfront, waarin de socialisten en kommunisten hun vrijheid van handelen behouden en slechts met andere arbeiderspartijen (bedoeld wordt hier de PvdA en de CPN) wordt samengewerkt om het gemeenschappelijke klassebelang te dienen". De CPN telde in deze discussie absoluut niet mee. Zij gold als een volstrekt verbureaucratiseerde parlementaire partij, die daarbij óók nog systematisch te keer ging tegen alles wat links van haar stond en weigerde samen te werken in konkrete akties. Het meest tekenend kwam dit in de Vietnam-beweging tot uiting. Veel geroeyerde CPN-ers waren in deze solidariteitsbeweging actief. Voor de CPN rede om zich fel te verzetten tegen de activiteiten van deze activisten, met inbegrip van verdachtmakingen zoals het ontkennen van hun verzetsverleden. Dit gold in alle hevigheid voor de radikale Aktiegroep Vietnam, waar het echtpaar Hofman een grote rol in speelde. De CPN verbood zelfs haar leden mee te lopen met een demonstratie van het Comité Vietnam onder leiding van de geroeyerde CPN-er en verzetsveteraan Piet Nak. Dit was des te opmerkelijker omdat Nak samen met mensen als Co Dankaart vooral op samenwerking met de PvdA uitwas, een CPN geloofsartikel.

Mijn eigen partijkeus vormde zich in deze discussies en na een flirt met het radencommunisme lag mijn pad vast. Al lezend en discussiërend over de Russische revolutie, de Moskou processen, de stalinistische moorden op syndicalisten, anarchisten en trotskisten, kortom op een ieder met een andere mening, in en achter de linies in de Spaanse burgeroorlog, was mijn weerzin tegen het stalinisme (ik houd de term communisme liever voor mijzelf) definitief gevormd. De botheid en afwezigheid van de CPN in gezamenlijke akties was niet eens meer een argument. Ik betrap mezelf er nog steeds op dat iemands houding ten aanzien van de Spaanse burgeroorlog voor mij doorslaggevend kan zijn. Per slot van rekening kwam in Spanje de anti-fascistische strijd, de noodzaak van een arbeiders-eenheidsfront en de noodzaak en mogelijkheid het kapitalistisch systeem te overkomen het scherpst tot uiting.

In de discussie over een nieuwe partij in Nederland, participeerden in het begin wel de beide uit de CPN gegooide maoïstiese groepen. Nico Schrevel van het MLCN en Chris Bischof van de Rode Vlag namen serieus deel aan deze discussies. Het MLCN was het meest ontvankelijk voor de Mao dogmatiek. De Rode Vlag groep was politiek veel serieuzer. Als hoofdzakelijk Amsterdamse en Rotterdamse groep vertegenwoordigde zij (evenals haar jeugd-organisatie Rode Jeugd) een authentieke communistische arbeiderstraditie. In verhouding tot de CPN waren ze minder sektarisch. Rode Jeugd voorzitter Willem Oskam liet mij nog eens op een van hun interne discussieavonden uitleggen hoe het nou kon dat hun altijd verteld was dat trotskisten agenten van het fascisme waren en dat wij toch zulke goede kameraden in de strijd waren.

DE WAPENSTOK

In die fantastische baaierd van akties, stencilen, kalken, plakken, demonstreren en veel -heel veel- vergaderen dreigde soms de aktie zelf een grotere zaak te worden dan het doel. Dit werd met succes in de hand gewerkt door de gemeentelijke overheid die pas rond 1970 leerde dat een demonstratie niet tout court met de wapenstok beantwoord hoefde te worden. (Soms overvalt me tijdens een demonstratie nu nog een gevoel van iets vergeten te zijn als ik zo zonder stevige schoenen en zonder kranten onder mijn jas meeloop.) Een goed voorbeeld is de nasleep van de bezetting van het Mexicaanse consulaat in 1968, naar aanleiding van het uit

elkaar schieten van een demonstratie tegen de geldverslindende Olympische Spelen in Mexico stad. Als eerste bezetting in Nederland kreeg dit wapenfeit een enorme aandacht. De kantonrechter deelde ons meteen gevangenisstraffen uit, dus de stemming zat er goed in. In de loop van de serie demonstraties die daarop volgde werd ondanks het feit dat er een poging werd gedaan om de Mexicaanse zaak te verbinden met de Nederlandse politiek, in feite veel meer aandacht (zeker in de pers) besteed aan het politie- en justitieoptreden dan aan de moordpartij in Mexico en het politieke karakter van de Olympische Spelen.

De tweejarige "crash course" actie-ervaring en -organisatie heeft er in ieder geval toe bijgedragen dat de oude strategische obsessie van links ook de mijne werd. Hoe veranderen wij deze wereld door een reële macht te organiseren op basis van de uitgebuite meerderheid van deze maatschappij? Het bewustzijn dat systeemverandering ook machtsvorming inhoudt was zeker niet een algemeen geaccepteerd punt in de studentenbeweging. De discussie over de rol van de arbeidersklasse was binnen de studentenbeweging meer gericht op de eigen rol in de steeds verdergaande verproletarisering van de wetenschapper en technicus, dan op de daadwerkelijke organisatie van de meerderheid van de arbeidersklasse. Toen in mei 1968 de drie vakcentrales in Utrecht een gezamenlijke massaal bezochte actievergadering hielden tegen de loonpolitiek van de regering De Jong, was het nauwelijks een probleem om van de SVB (in studiedagen bijeen) een solidariteitsverklaring los te krijgen, maar ik moest hem wel zelf langs gaan brengen. Daar aangekomen was NKV voorzitter Mertens wel bereid deze verklaring te noemen in zijn speech, maar mochten een Politeia-kompaan en ik pas binnen nadat wij plechtig beloofd hadden niet het podium op te klimmen. De reële arbeiders en hun vakorganisaties bestonden voor de meeste SVB leden eigenlijk niet. Ik moet toegeven dat ook ik de nodige jaren heb moeten zweten voor ik mij er toe kon zetten de (toen nog minder inspirerende) activiteiten van de vakbonden met aandacht te volgen.

In die tijd werden driftig de klassieken en vooral ook Mao, Ho en Che gelezen, waarvan zeer veel in het Nederlandse gepubliceerd werd. Met name in de voormalige katholieke milieus van Tilburg en Nijmegen was de studieusheid enorm. De vaak streng opgevoede studenten verbraken hun ketenen, gingen zelf denken en zochten een nieuw wereldbeeld. Bezorgd noemde paus Paulus "studentenrellen" in de hele wereld "ontploffingen van dwaasheid". Treurig genoeg zouden enige jaren later juist deze groepen de ziel gaan vormen van de semi-religieuze maoïstische dogmatiek van onder andere de KEN-ML (het MCLN na enkele splittingsen). In Amsterdam, getrouw haar traditie, had wel iedereen een mening (over het laatste boek, de actuele politiek in Zuid-Amerika of de Black Panthers) maar de echte kennis van zaken was grosso modo beduidend minder dan in die plaatsen waar men gewend was op te kijken naar het politieke centrum aan het IJ.

Mijn behoefte aan samenhang en begrip deed mij rond 1967/68 bijna alle politieke bijeenkomsten aflopen. Al rap echter vond ik de meeste weerklank bij de kleine groep trotskisten rond het blad *De Internationale*. Binnen de internationale trotskistische beweging waren er heftige debatten geweest over de vraag of er (noodzakelijkerwijs) kleine zelfstandige groepen moesten bestaan of dat er binnen grote arbeiderspartijen gewerkt moest worden, om zodoende het contact met de vakbeweging en de arbeidersklasse zo direct mogelijk te houden. In de jaren vijftig was de trotskistische stroming in Nederland als linkse oppositie binnen de PvdA actief. Na het oplossen van een hele generatie trotskisten aldaar was er nu weer een groep met een heldere eigen stem. Er was zeker krediet als enige internationale organisatie. De door Trotsky opgerichte Vierde Internationale was het revolutionair marxistisch antwoord geweest op de stalinistische degeneratie: de Moskouse processen en de bureaucrativering. Als geen andere politieke stroming had zij sinds de jaren dertig stelling genomen tegen deze ontkenning van de idealen van de Oktoberrevolutie en vóór de wereldwijde koloniale bevrijdingsstrijd. Eind jaren vijftig hadden Michel Raptis (toen secretaris van de internationale organisatie) en Sal Santen (de leider van de Nederlandse trotskisten) effectief de steun aan de Algerijnse nationale bevrijdingsstrijd georganiseerd, waarvoor ze in een geruchtmakend proces in Amsterdam veroordeeld werden. In 1968 bestond de groep uit een handvol arbeiders en een bekwame leiding die bestond uit de stijl allrounder en vakbondsbestuurder Maurice Ferres; de journalist Igor Cornelissen wiens politieke activiteiten in de begin jaren zeventig helaas langzaam uitdoofden (zijn artikelenreeks in *De Internationale* over het stalinisme is nog steeds zeer lezenswaardig); de historicus Fritjof Tichelman, die jarenlang mijn intellectuele toeverlaat zou zijn en bovendien een vertrouwde vriend en de belastingconsulent en marxistisch econoom Theo Wiering.

Vooral Theo en zijn vrouw Trien hadden en hebben een ongelooflijke uitstraling. Niet alleen was Theo overal, daarenboven was hij een begenadigd docent. Geen uur was voor hem te laat en geen plaats te ver om scholingen marxistische economie te geven. Een belangrijk deel van de Nijmeegse studentenkaders (onder andere de groep waaruit de Socialistische Uitgeverij Nijmegen (SUN) voortgekomen is) hebben hun eerste scholingen van hem gekregen. Begin '66 had Hugues Boekraad (die zou uitgroeien tot een van de centrale figuren in de Nijmeegse beweging) het door Leo Trotsky, André Breton en Diego Rivera opgestelde *Manifest voor een onafhankelijke revolutionaire kunst* vertaald en in het Nijmeegse Universiteits Blad gepubliceerd. Tot diep in de nacht belde Hugues met Theo om nuances in pamfletten door te nemen. Dat was niet uniek. Bij Theo op de Tugelaweg in Oost was het centrum van de organisatie. 's Avonds maakten wij daar de krant, om hem na een doorgewerkte nacht rond negen uur naar de Haagse drukker te brengen. Alleen grote vergaderingen vonden plaats op het adres Nieuwe Prinsengracht 47, waar Maurice woonde en waar Raptis tijdens de Algerije-oorlog ondergedoken zat.

Het was met name het internationalisme en de brede en kritische visie van deze groep die mij deden kiezen. De discussies en scholingen voldeden aan een manifeste behoefte om naast de acties meer te begrijpen. Anja Meulenbelts badinerende opmerkingen in haar *De Schaamte Voorbij* over een bloedserieuze scholingsgroep economie gaan voorbij aan de intensie en opzet van deze bijeenkomsten. Mogelijk vindt zij marxisme toch meer iets voor marsmannetjes.

Links Nederland

De discussie over een nieuwe revolutionaire partij in Nederland nam spoedig vastere vorm aan toen de PSP (een partij waar veel SJ-ers, als ook ik lid van waren zoals je een abonnement had op het *Vietnam Bulletin*) besloot een serie studiedagen en een congres te organiseren. Geheel in de lijn van de hergroeperingsgedachte werd de organisatie van dit project in handen gelegd van een comité waarbij ook niet-PSP-ers betrokken werden. Veel SJ-ers, trotskisten, maar ook uit de CPN gegooide pro-Moskou kaders namen er aan deel. Heel scherp kwam in deze discussie het probleem van de opbouw van een revolutionaire partij naar voren. Enerzijds waren de drie studieconferenties en in april 1969 het afsluitende congres Links Nederland enthousiaste bijeenkomsten. Anderzijds bleef het bij een politiek theoretische discussie over de letter van de aan te nemen *Proeve van een Basis Programma* die zou moeten dienen als basis voor een politieke doorbraak. Getrouw de slechte traditie van de revolutionaire beweging was het gevecht om de zuiverheid van de formulering punt nummer één. De daadwerkelijke relatie met de politieke realiteit, de langzaam weer beginnende arbeidersacties en de enorme explosie van actiegroepen werd er wel principieel, maar niet praktisch in verwerkt. Zo bleef het Links Nederland initiatief geheel in de lucht hangen en kon de rechtervleugel van de PSP, die het liefst in Progressief Akkoord (PAK) verband samen met de PvdA en de PPR verder wilde, zich in de praktijk versterken. Parallel aan deze Links Nederland discussie raakte wij in de SJ verzeild in een catastrofale interne discussie. Essentieel ging deze over de rol van de jongerenbeweging in de opbouw van een nieuwe partij en de dreigende overvleugeling van de SJ als expliciet socialistische organisatie door de golf van actie- en solidariteitscomité's die hun werk niet zagen in het breder verband van de opbouw van een nieuwe arbeiderspartij. Het SJ hoofdbestuur neigde er naar de SJ als zodanig in plaats te stellen van de mislukte en versplinterde "ouderen" organisaties. In een sterke minderheidsstroming verdedigden wij de noodzaak van een open organisatie waar plaats moest zijn voor alle politieke stromingen: de SJ als leerschool en platform voor anti-kapitalistische jongeren. Helaas werd deze fundamentele politieke discussie verpest door walgelijke verdachtmakingen en bureaucratische trucs. Het was zelfs zo erg dat geheel tegen iedere traditie in, de SJ oppositie niet meer aan de eigen bar hing, maar zich verzamelde in het centrum van de studentenactivisten, café De Pieter.

Het Maagdenhuis

En toen, in 1969, het jaar dat zonder meer voor socialistisch Nederland een draaipunt is, kregen we "het Maagdenhuis". Na de meidagen van Parijs '68 en de enorme aktiegolf van de Duitse studentenbeweging kwamen wij dan aan de beurt. De SVB had eindelijk de meerderheid in de NSR en onder bezielende SVB leiding veranderden de grondraden en de NSR in actiecentra voor de democratisering van het onderwijs. Evenals in de omringende landen hadden ook de Nederlandse regering en haar onderwijsminister Veringa een serie

rapporten het licht doen zien met het doel de universiteit modern technocratisch in te richten. In april beet Tilburg de spits af met de eerste universitaire bezetting, een ongehoorde gebeurtenis met een enorme uitstraling naar de andere universiteitssteden, waar nadien overal het bezettingswapen tegenover de autoritaire universitaire overheden werd ingezet. Hier werd ook voor het eerst de leus "medebeslissingsrecht van alle geledingen op alle niveaus" geformuleerd, die eveneens centraal in de Amsterdamse akties zou staan. In Amsterdam resulteerden de akties eind mei in de fameuze Maagdenhuisbezetting. Het onverbiddelijke succes van dit hoogtepunt van de studentenakties is voor een groot deel te danken aan de enorm stupide en autoritaire houding van de universitaire overheid en het gemeentebestuur. Direct na de bezetting van het Maagdenhuis stroomde dit vol. De hele avond was het er druk als in een café en slechts een kleine groep probeerde zo snel mogelijk relevante documenten uit de bureaus en kasten te lichten om de herstructureringsplannen en andere studentvijandige zaken boven water te krijgen. Geheel tegen iedere verwachting in, sloot de politie echter het gebouw met een kordon af. Ruim 600 ingesloten mensen begonnen de schitterende, romantische en zeer politiserende bezetting die tot een nationaal evenement zou uitgroeien. Ik zal de verleiding weerstaan om in deze bijdrage de 'Wahrheit und Dichtung' van deze bezetting verder te behandelen. Ik wil echter wel het belang ervan onderstrepen als omslagpunt in de ontwikkeling van de anti-autoritaire studentenbeweging op haar zoektocht naar een perspectief. De rol van de politieke partijen is daarbij interessant. De solidariteit met de bezetters, de voedselinzamelingen en solidariteitsakties werden door alle groepen links van de PvdA ondersteund. PSP-gemeenteraadslid Joop Steijger kwam direct uit de besloten raadscommissievergadering voor openbare orde, de plenaire vergadering vertellen wat burgemeester Samkalden (dezelfde van "Lages in de Cel") voor ontruimingsplan had. Toen later in de gemeenteraad door Samkalden en (toen fractievoorzitter) Ed van Thijn werd geprobeerd hem daarvoor te wippen, hield de CPN zich, heel uniek, gedeisd. De CPN maakte in deze periode een belangrijke wending door, waarbij zij en haar organisaties voor het eerst de studentenakties daadwerkelijk steunden. Marcus Bakker nodigde in een speciaal nummer van *Politiek en Cultuur* de "jonge mensen" uit lid te worden. Hij stelt hierbij "Uit de strijdvormen in Amsterdam en Tilburg blijkt opnieuw, dat er uiteindelijk geen tegenstelling hoeft te zijn tussen de 'vertegenwoordigende democratie', die opdrachten aan gekozen bestuurders delegeert en 'directe democratie', zoals die tijdens de massale studentenvergaderingen werd en wordt beoefend....". Hoe dit te rijmen is met het politiegeweld van een B en W met een CPN-wethouder erin, wordt niet uitgelegd. Ook liet de CPN sinds die tijd bij voortdurend "de Amsterdamse arbeider" Rinus Jansen optreden om de solidariteit van de Amsterdamse arbeiders over te brengen en de studenten solidariteit te vragen voor het bouwvak actiecomité. Dit echter altijd onder het voorbehoud dat arbeidersstrijd en studentenstrijd twee separate zaken waren die zich absoluut niet met elkaars thema's en organisatie moesten bemoeien.

Half juni volgden de absurde uitspraken van de politierechter. Zelf kreeg ik als lid van de bezettingsraad en recidivist (Mexicaans consulaat) vier weken onvoorwaardelijk. Dit was nog niks vergeleken met het vonnis dat SJ-secretaris Hans van der Markt had gekregen wegens "ordeverstoring" op koninginnedag dat jaar, namelijk 5 jaar ontzegging uit het passief en actief kiesrecht (iets wat na 1945 alleen NSB-ers hadden gekregen), verbod op militaire dienst plus een gevangenisstraf. De Maagdenhuisprocessen veroorzaakten opnieuw een golf van solidariteit, waarbij de CPN zelfs solidariteitsstakingen wist te organiseren. Van onze kant werd geprobeerd om de studentenakties ook daadwerkelijk solidair te laten zijn met de arbeiders van de blikfabriek Verblifa in Krommenie die op sluiten stond. Na "het Maagdenhuis" werd er voor het eerst in de kern van de studentenbeweging gekeken naar politieke partij vorming. De Duitse maoïstiese initiatieven met hun mengeling van revolutionaire retoriek en plat arbeiderisme spraken helaas meer tot de verbeelding dan de al bestaande initiatieven in eigen land. Het is de CPN geweest die zeker na 1970 en na haar gedeeltelijke successen (het tot een zogenaamd goed einde brengen van de Rotterdamse havenstaking door Fré Meis en de strokarton akties in Oost Groningen) een deel van de eens zo belezen en anti-autoritaire studenten wist te integreren, te disciplineren en vervolgens te desillusioneren. Een van de meest tragische voorbeelden is oud SVB-oprichter Ton Regtien, die tijdens de Maagdenhuisbezetting zijn PvdA lidmaatschap publiekelijk opzegde. Eerder dat jaar was zijn boek *Universiteit in Opstand* uitgekomen dat het uitstekend deed. Onder de indruk van de Groningse CPN meldde hij zich aan als lid, maar werd pas veel later toegelaten. Zoals wel meer studenten moest ook hij een proeftijd in de CPN wachtkamer

doorbrengen. Intussen zag hij zich verplicht afstand te doen van zijn boek (wat daardoor ook niet herdrukt is). In zijn autobiografisch boek *Springtij* vinden we helaas niets meer terug van de voorbeeldige activist van de jaren zestig. Bij het lezen van al die halve waarheden en die hele grote stappen die de teleurstellingen moeten verbergen word ik alsnog boos en bekruipt me een plaatsvervangende schaamte.

Revolte

In september 1969 hield de SJ haar congres in de Utrechtse zaal Veritas. Zonder politieke discussie werden acht kaderleden van de oppositie wegens "schadelijke groepsvorming" geroyeerd. De meeste anderen traden daarop uit. Tot mijn verbijstering stemden allerlei "anti-autoritaire" studenten (inclusief Ton Regtien) die opeens acte de présence gaven vóór de royementen. De SJ is deze slag nooit te boven gekomen en zakte enige jaren in elkaar. Het verlies van deze activisten heeft de opbouw van een socialistisch alternatief zeer negatief beïnvloed. Ondanks alle opgepepte verwachtingen bleek uiteindelijk het potentieel voor een nieuwe partij beperkt en telde ieder persoon hard aan. Als uitgestoten minderheid wisten wij echter wel te overleven om via de revolutionaire jongerenorganisatie Revolte uiteindelijk bij te dragen tot de vorming van de huidige Socialistische Arbeiderspartij (SAP).

Na de schokken van 1969 zakte de SVB langzaam in elkaar. Er was een duidelijke politieke noodzaak om verder te kijken dan de studentenrus lang is, maar er was geen panklaar alternatief. Overal ontwikkelden zich in Europa de door China gesteunde Mao-fanclubs die zich door hun radikaal arbeiderisme een plaats wisten te verwerven ten koste van de volstrekt op parlementair werk gerichte communistische partijen. In een vlag van rode speltjes, vaantjes en simplistische slogans wordt voor het laatst getoond hoe stalinistische persoonsverheerlijking tot bizarre hoogten kan stijgen. Een deel van de studentenbeweging raakte in de ban van deze retoriek. Zeker als in 1970 in de Rotterdamse havenstaking het maoïstische comité Arbeidersmacht een forse invloed weet uit te oefenen, slaat voor vele zoekenden het uur der waarheid. Daar waar eerst alle discussie over partijopbouw en daadwerkelijke machtsvorming over de volle breedte van de Nederlandse politiek met minachting werd aangehoord, slaan nu de stoppen door. Menig bleke studieneus wordt uit de boeken gestoken om pardoes het studie-object loonarbeider om te ruilen voor het geloofs-subject ketelpak en verhuizing naar Rotterdam. Een ander en belangrijk deel van de studentenbeweging gaat de studieachterstand inhalen. De leiding komt langzaam in handen van een nieuwe generatie die zich meer en meer op de CPN oriënteert, die zich als enige geoliede organisatie presenteert als dé Nederlandse arbeiderspartij.

Proletaries Links

Na het echec van de hergroeperingsoefening van Links Nederland bleef alleen de PSP over als verzamelplaats voor revolutionair socialist. Na de grote verkiezingsnederlaag bij de Statenverkiezingen van 1970 (1,9% in tegenstelling tot 5,0% in 1966) en het weer opkomen van arbeidersstrijd, werd het debat over de politieke richting van de PSP extra actueel. In Amsterdam was al enige tijd een discussie gaande, maar na het succesvolle congres Capitalism in the seventies op de hogeschool in Tilburg, zagen ook vooraanstaande leden als Rein van der Horst (commissie vakbeweging) de noodzaak tot georganiseerde oppositie. Op vrijdag 13 november 1970 vond de eerste vergadering plaats bij mij thuis, op de Kromme Waal. Aanwezig waren vier partijraadsleden: Paul Verdooren, Erik Meijer, Wim de Wolf (oud gemeenteraadslid en medeoprichter van de PSP) en ikzelf, Rein van der Horst en nog drie leden die ook in Revolte zaten. In mei 1971 ging een discussietekst onder de fraaie titel *Terug naar de politieke werkelijkheid! Voorwaarts naar het socialisme!* de partij in. De Aktiegroep Proletaries Links (PL) was geboren. De ongelukkige naamgeving is geheel mijn schuld. Bij het tikken van de finale versie misten wij een naam en dit was het eerste wat bij mij opkwam. Wim en Erik waren akkoord en aldus geschiedde. In de oproep stellen we ons op het standpunt om als een pressiegroep (à la Nieuw Links) de partij van verkiezingsmachine om te buigen naar een serieuze arbeiderspartij. Het is interessant hierbij in herinnering te brengen dat er sinds de grote bouwvakstakingen van 1960 door het NVV nauwelijks meer gestaakt werd. 1970 telde door de stakingen in de metaal en het vervoer ongeveer 263 duizend officiële stakingsdagen. Dat is tien tot twintig keer meer dan de voorafgaande jaren. Er was dus duidelijk reden tot bezinning. In oktober op

het congres in Groningen viel eigenlijk al het doek. Terwijl ongeveer een kwart van de PSP achter de PL-doelstellingen stond, wist het partijbestuur de discussie volledig rond de afwijzing van het zogenaamde tendensrecht te houden. Dit recht houdt in dat stromingen binnen een partij, door de afdelingen heen, ter voorbereiding van congressen bijeenkomsten kunnen houden om alternatieven op te stellen. In 1920 had de bolsjewistische partij dit afgeschaft en gezien de desastreuze gevolgen daarvan is de verdediging van het tendensrecht een politiek hoofdpunt van het trotskisme. De rechtervleugel in de PSP was een pact van pacifisten van de oude stempel en een grote groep oud CPN-ers die eerder elkaar successievelijk uit die partij hadden geroyeerd. Het is zonder meer het persoonlijk prestige geweest van Co Dankaart (in de oorlog de tweede man van Moskou, na Daan Goulooze) dat al die ex-CPN-ers nu samen optraden tegen het monster van een zich organiserende linkse oppositie. Na nog wat schermutselingen werd de PL leiding uiteindelijk geroyeerd. Het zieke is natuurlijk dat enige jaren later, juist deze rechtervleugel een echte fractie gaat vormen met als inzet de samenwerking met de PvdA. Na deze tweede royementservaring kreeg ik een nog verbeterde houding tegenover bureaucratisch machtsmisbruik. Ook ontwikkelde mijn begrip tot overleven zich verder. Ik begon steeds meer de harde werkelijkheid te zien dat in het kapitalisme de arbeider zijn arbeidskracht op de markt verkoopt. Om je huid te redden, zeker als politiek activist, gaat het erom jezelf zo duur mogelijk te verkopen. Niet voor niets was het in de Amsterdamse haven altijd de gouden ploeg die de akties leidde. Vakbekwaamheid en stabiliteit zijn voorwaarden voor politiek krediet én tegelijkertijd een bescherming tegen hetze en ontslagdreiging. Ondanks de verlokkingen om beroepsactivist te worden, besloot ik toen mijn studie tot het bittere eind voort te zetten.

Van PL naar IKB

Nu PL noodzakelijk als onafhankelijke organisatie moest doorgaan, werd de zaak meteen flink aangepakt. In maart 1972 verscheen het eerste nummer van het blad *Proletaries Links*, terwijl er door het hele land afdelingen werden opgebouwd. Op 10 juni vond in Huize De Liefde op de Da Costakade te Amsterdam de eerste echte politieke konferentie plaats, met als onderwerpen: "Monopoliekapitalisme en Vakbeweging" en "Vormen van klassenstrijd en de weg naar de revolutionaire partij". In feite zijn de ontwikkelingen vanaf dat moment voor mij min of meer rechtlijnig. Na de turbulentie van de jaren zestig, gaat het er nu om al dat aktivisme te bundelen in een werkelijke politieke kracht. Het nijver handwerk van het opbouwen van een partij is aangebroken. Uiteraard gaat dit ook niet van een leien dakje. Binnen PL begon de politieke discussie nu pas echt. Er werd hard gediscussieerd over partijopbouw, interne democratie, de rol van de vakbeweging en de vooral de programmatische thema's waar wij een socialistisch alternatief rond vormgeven. De centrale leuzen van arbeiderscontrole over de produktie en zelfbeheer vormen de politieke leidraad. Binnen de groep rond het blad *De Internationale* werden de kaarten ook geschud. Na jarenlang formeel buiten de Vierde Internationale gestaan te hebben naar aanleiding van de discussies over de vorm van de solidariteit met Algerije, werd er weer formeel aansluiting gezocht. Vijf kaderleden van Revolte sloten zich daarop in 1972 aan, sindsdien heetten wij Revolutionair Communistiese Bond (RCB). Mijn werk verschoof van de dagelijkse leiding van PL naar de redactie van het blad *De Internationale* dat nu het gezamenlijke theoretisch blad van de RCB en onze Belgische zusterorganisatie Revolutionaire Arbeiders Liga (RAL) werd. Het werd (en is nog) een goed blad, waar ik nog steeds trots op ben. Helaas bleef de inbreng van de veel grotere RAL uiterst beperkt.

In juni 1973 veranderde PL haar voorvoegsel 'Aktiegroep' naar 'Kommunistenbond'. De activiteiten van PL en de RCB begonnen nog meer door elkaar heen te lopen en na een pittige discussie versmelten de twee groepen in december 1974 tot Internationale Kommunisten Bond (IKB), Nederlandse sektie van de Vierde Internationale.

Van IKB naar SAP

Tegenover de jaren zestig en begin jaren zeventig die zich kenmerkten door een geweldig enthousiasme in akties, zijn de jaren daarna die van doorbijten en inklinken. De aktiegroepen trekken zich terug op hun eigen stek, de economische situatie wordt slechter en veel oude aktivisten raken teleurgesteld in de beperkte resultaten. Niettemin gebeurde er veel. De IKB wist zich duidelijk te profileren in de organisatie van soldatenakties en de Bond voor Dienstplichtigen (BVD). Veel acteurs en actrices van het vermaarde politieke

vormingstheater Proloog uit Eindhoven meldden zich als lid en een scherpe discussie over de rol van de partij in culturele zaken ontvouwde zich. Opmerkelijk genoeg namen enkele Proloog-leden hierin een aanmerkelijk dogmatischer standpunt in dan de meerderheid van de IKB leiding. Op het tweede congres in 1975 stelde de IKB als een van de eerste partijen in Nederland een vrouwencommissie in en werd het feminisme een centraal thema. De organisatie krijgt nu eindelijk vorm. Ondanks het opbreken van vijf jaar romantisch samenwonen, wat de basis voor mijn stabiliteit van de jaren daarvoor had betekend, blijk ik toch nog een extra reserveversnelling te hebben. Het niet door iedereen even gewaardeerde trio secretariaatsleden Willem Bos (nu in Nicaragua), Herman Pieterse en ikzelf ontladen een dusdanige energie dat alle facetten van afdelingsbegeleiding, congresstukken schrijven, scholing, financiën, internationale vergaderingen tot de krant vouwen een min of meer stabiele routine werden.

Het heeft hier geen zin de partijgeschiedenis van de IKB nauwkeurig te volgen. Ondanks alle, soms vrij rappe, zwenkingen in onze aanpak van de binnenlandse politiek is de consistentie en de politieke filosofie eigenlijk niet essentieel veranderd, wel verdiept. In de loop van de jaren werd vooral de tamelijk eenzijdige sociale samenstelling van de IKB een hindernis. Permanent was er natuurlijk de discussie over de rol en de beroepspraktijk van de socialistische revolutionair. Van mijzelf heeft dit de nodige zelfbeheersing vereist. Op de universiteit stond en passant een semi-continue meetopstelling een proefschrift bij elkaar te sprokkelen. Iedere pauze in een vergadering gebruikte ik om "even een knop om te zetten", wat meestal aanleiding gaf tot de nodige flauwe grappen en misplaatste opmerkingen. Om niet meer van buiten de kern van de arbeidersklasse te hoeven opereren gingen wij later een fase in onder de fraaie naam van "proletarische oriëntering". Aktief werden leden aangemoedigd banen in de industrie aan te nemen. Ondanks het tamelijk botte en ongenueanceerde begin (hoewel in geen verhouding met eertijds de maoïsten), was de volwassenheid van de organisatie dusdanig dat al snel een evenwicht werd bereikt. Zodoende hebben wij nu ook daadwerkelijk een serieuze aanwezigheid in sommige bedrijfsakties en stakingen. In deze periode werd ook de naam in het positievere Socialistische Arbeiderspartij (SAP) veranderd. Ondanks mijn verzet bleek de meerderheid er toch geen zin in te hebben steeds eerst te moeten uitleggen dat communisten niets met de huidige Sovjet-Unie te maken hebben, om dan pas tot de positieve politieke programmapunten van de partij te komen.

Zoals in alle partijen die deze maatschappij leefbaarder en rechtvaardiger willen maken, is een gezonde mate van voluntarisme noodzakelijk. Als je er niet van overtuigd bent dat de mens haar eigen geschiedenis maakt en derhalve ook de misstanden zelf moet kunnen opheffen, kun je ook niet maatschappelijk aktief zijn, dan rest slechts behouden en bidden. Terugkijkend is het natuurlijk pijnlijk dat al die hoop op doorbraak en de daaruit volgende politieke koers, niet zomaar is uitgekomen. Toch werk je iedere keer weer toe naar die mogelijke nieuwe doorbraak.

En verder?

Er is dus géén democratisering van het onderwijs. De kernwapens zijn nog steeds niet de wereld uit. Het socialisme is nog steeds nergens zichtbaar. De onderdrukking van de loonarbeid heeft weer de extra component van een gigantische werkloosheid die alleen maar dreigt toe te nemen. De arbeidersklasse in Oost Europa is inderdaad zo onderdrukt dat de idealen van de Russische revolutie voor hen geen actuele referentiekaders meer zijn. Er zijn nog steeds oorlogen, er wordt nog steeds gemarteld en ga zo maar door.

Voor diegenen die niet in sprookjes en dogma's geloven geeft het marxistisch raamwerk voldoende dynamiek om de wereldpolitiek te analyseren en theoretisch uit te werken. Veel verbaast ook eigenlijk niet, al stelt het teleur. De geschiedenis beschrijven is een moeilijk ding, hem voorspellen iets, helaas, vrijwel onmenselijks. De geschiedenis maken echter is triviaal, dat doen wij iedere dag. Er is de laatste decennia in Nederland door socialistische geschiedenis gemaakt. De mondigheid van de jeugd, de doorbraak van de vrouwenbeweging, de erkenning van de rechten van minderheden, allemaal zijn het verworvenheden van akties en bewuste strijd. De stalinistische contrarevolutie die nu in haar eigen bankroet gestikt is, gelijk stellen aan de onmogelijkheid voor socialistische strijd, zelfbeheer en zelforganisatie is even onwaarachtig als zinledig. De idealen van de Russische revolutie zijn instrumenteel geweest voor alle geslaagde nationale bevrijdingsbewegingen (wat niet wil zeggen dat ze

daarna niet meestal weer gewurgd zijn door imperialistische druk en de lokale maatschappelijke achterlijkheid).

Er is nog steeds een maatschappelijke geïstitutionaliseerde onderdrukking. De mens is nog steeds niet vrij zich te ontplooien naar zijn/haar mogelijkheden. Maar het belangrijkste is dat er ondanks de teleurstellingen en fouten van hele generaties activisten, steeds weer nieuw verzet opkomt. De emancipatie van de hele mensheid is de activiteit van haarzelf. Politieke organisatie is daar een uitdrukking van. Op dit moment gaat de politieke activiteit in Nederland door een dal. Is dat reden om het kapitalisme te omhelzen? Is het waarachtig teleurgesteld te zijn in het democratisch gehalte van Vietnam, omdat dit land na platgebrand te zijn en daarop volledig aan haar lot te zijn overgelaten nog steeds een puinhoop is? Is het waarachtig om als je politiek fout zat en echt in de Sovjet-Unie geloofde, nu het socialistische kind met het badwater weg te gooien? Betekent de inlijving van de DDR in de BRD niet een vernietiging van een derde van het arbeidspotentieel en met name vrouwenarbeid.

De instorting van de stalinistische bureaucratie betekent in de Sovjet-Unie op dit moment toch met name de verdediging van de vakbondsrechten en de verdediging van die opgebouwde zekerheden van de arbeidersklasse die de invoering van een volledig kapitalistisch uitbuitingssysteem in de weg staan? Er is nog steeds oorlog en onderdrukking, honger en uitbuiting, bedrijfswinst is nog steeds beter weg te masseren voor de belastingen dan een gewoon loon of een kleine bijverdienste bij een uitkering. Er zijn maatschappelijk grote stappen gedaan, maar we staan nog steeds aan een begin. Niet omdat er niets gebeurd is, of dat er niet steeds nieuwe krachten zijn die de strijd voortzetten, maar omdat wij vooruit kijken en alleen zien wat er nog moet gebeuren. Als je de ellende van vroeger vergelijkt met de ellende van nu, mag je niet de fout maken alsof het een van elkaar aftrekken is van twee grote getallen, waarbij het verschil nietig wordt. De ontwikkeling naar een menswaardige samenleving begint iedere dag opnieuw. Met het pamflet van het 'Komitee Anti-Golfoorlog' op mijn bureau, realiseer ik me meer dan ooit dat wij het in 1968 eigenlijk al wisten. Het is geen slogan, maar een diepe waarheid: "Ce n'est qu'un début, Continuons le combat".

Joost Kircz

De auteur is lid van de partij leiding van de Socialistiese Arbeiderspartij en verdient zijn brood als uitgever van het natuurkundefonds van Elsevier Science Publishers.